

Hukuk Fakültesi Dergisi
Ankara Hacı Bayram Veli University
Faculty of Law Review

ISSN: 2651-4141 e-ISSN: 2667-4068
Cilt / Volume XXVIII Ocak / January 2024 Sayı / No. 1

**HAK DÜŞÜRÜCÜ SÜRELERİN DAVA ŞARTI OLARAK
NİTELENDİRİLME(ME)Sİ**

**THE QUALIFICATION OF THE PRESCRIPTION PERIOD AS A
CONDITION OF LITIGATION**

Vildan PEKSÖZ*

ÖZET

10.34246/ahbvuhfd.1321324

Hak düşürücü sürelerin itiraz olduğu yönünde görüşler bulunmakla beraber dava şartı olduğu ifadelerine de rastlanmaktadır. Bu çalışmada hak düşürücü sürelerin sona ermesinin yargılamaya etkisi incelenerek bu sürelerin hukukî niteliği üzerinde durulmaktadır. Hak düşürücü süre usûlî işleme ya da icra işlemine yönelik olduğunda sürenin sona ermesi, esas hakka etki etmeksizin, o işlemi yapma hakkını/yetkisini sona erdirebilmektedir. Hak düşürücü süre esas hakka ilişkinse sürenin sona ermesiyle birlikte hak da sona erer. Hakkın sona ermesi maddî hukuka yönelik savunma sebeplerinden itiraz teşkil eder. Süreye bağlı hakta da sürenin sona ermesi, hakkı sona erdirdiğinden itiraz olarak kabul edilmelidir. Bununla birlikte esas hak sona ermemeyle beraber hak düşürücü sürenin sonunda hakkın dava konusu yapılması engelleniyorsa dava edilebilirlik noksanlığı ortaya çıkar. Esası incelemeye engel olan bu eksiklik, dava şartı olarak kabul edilmelidir. Dava açma süresinin usûlî olduğu bu durumlarda, kimi zaman dava edilebilirlik belirli alanlarla sınırlı olarak ortadan kalkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Hak Düşürücü Süre, Süreye Bağlı Hak, Dava Şartı, İtiraz, Dava Açma Süresi*

* **Dr. Öğr. Üyesi**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medenî Usûl ve İcra İflâs Hukuku Anabilim Dalı/İSTANBUL, **e-posta:** vildan.peksoz@istanbul.edu.tr, **ORCID:** 0000-0001-5903-6209, **DOI:** 10.34246/ahbvuhfd.1321324

- Atıf Şekli | **Cite As:** Peköz V, “Hak Düşürücü Sürelerin Dava Şartı Olarak Nitelendirilme(me) si”, *AHBVÜ Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28(1), 2024, s.101-126
- İntihal / **Plagiarism:** Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. / *This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.*

ABSTRACT

Although there are opinions that the prescription periods are objections, there are also statements that they are conditions of litigation. It is aimed in this study to discuss the qualification of the prescription periods in this context. If the prescription period is related to the substantive right, the right expires with the ending of the term. At this point, the foreclosure is qualified as an objection. The expiry of the term also causes the same result in a term-dependent right. On the other hand, if the prescription period relates to the term to bring a legal action, the right does not expire, just the right to bring a legal action ends. In this case, the prescription period is a condition of litigation. Sometimes the right to bring a legal action ends up limited to certain areas. When the prescription period is for a procedural or enforcement action, the expiry of the term terminates the right/authority to perform that action.

Keywords: Prescription Period, Term Dependent Right, Condition of Litigation, Objection, Litigation Limitation Period

EXTENDED ABSTRACT

Time may have a terminating effect on rights. A distinction can be made between a term-dependent right and a prescription period in terms of the forfeiture effect of time. In this manner the prescription period requires the right holder to exercise the right or to take an action within the specified period. If the right holder does not exercise the right or take an action in this period, the term expires. On the other hand the term-dependent right expires when the duration terminates. The right holder can not prevent the expiry of the right by executing right or taking an action. The expiry of the term terminates the right/authority to perform that action or execute the right.

The qualification of the prescription period is controversial in civil procedure law. According to one view, the prescription period is an objection. There are also statements that the prescription period is a condition of litigation. The opinion about being condition of litigation is defended by the majority. It is discussed in this study whether the prescription period is an objection or a condition of litigation.

Sometimes the prescription period is related to the substantive law and sometimes it belongs to civil procedure law. The right expires with the ending of the period which belongs to the substantive law. The periods for the exercise of the right of preemption may be given as an example of the prescription period affecting the substantive right. In this state the foreclosure is qualified as an objection. This is because the non-existence of the right in the case constitutes an objection. The expiry of the term also causes the same result in a term-dependent right.

Although the substantive right continues to exist, the expiry of the prescription period may prevent this right from being subject to the litigation. At this rate the lack of litigability may arise. The lack of litigability occurs when the right of claim cannot be made the subject of the lawsuit although the right exists in the substantive law.

There are different views on the legal nature of litigability. According to the view supported in this study, the litigability is a condition of the litigation. Hereby the expiry of the prescription period means the lack of a condition of litigation. That's why if the lawsuit is filed after the expiry of the prescription period, the lawsuit must be dismissed procedurally.

The expiry of the prescription period may eliminate the litigability limited to the law of execution and bankruptcy. At this stage, the case may be referred to the judicial authorities according to the general provisions. However, the consequences foreseen in the law of execution and bankruptcy shall not arise. In other words the expiry of the term for filing a lawsuit regulated in the law of execution and bankruptcy law terminates the litigability in terms of the law of execution and bankruptcy without affecting the fundamental right or the right to sue in general. This is also lack of a condition of litigation in the cases of execution and bankruptcy law.

As a result, it has been concluded that it is not possible to make a general conclusion in terms of the nature of the prescription period. Namely, the effect of the expiry of the term on the proceedings should be determined according to the right or action to which the period is related. If the prescription period is related to the substantive right, the ending of the term causes an objection. Though, if the prescription period relates to civil procedure law, the ending of the term means lack of a condition of litigation.

GİRİŞ

Maddî hukukta hak düşürücü sürenin sona ermesiyle hak ortadan kalkar. Buna bağlı olarak dava açma hakkı da sona erer. Bazı hâllerde esas hak sona ermemekle birlikte hak düşürücü sürenin sonunda hakkın dava edilebilirliği ortadan kalkar. Dava açmaya yönelik bu süreler, medenî usûl ve icra iflâs hukukunda da düzenlenmektedir. Söz konusu sürede davanın açılmaması, bu alanlarda birtakım sonuçlar ortaya çıkarmakla beraber dava hakkını da sınırlı olarak kaldırabilir. Bu kapsamda hak düşürücü sürelerin sona ermesinin yargılamada karşılığının ne olduğunun belirlenmesi gerekir. Öğretide hak düşürücü sürelerin dava şartı mı yoksa itiraz mı olduğu yönünde farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu yöndeki belirleme önemlidir. Çünkü dava şartı noksanlığı usûlden ret sebebi teşkil ederken; itiraz davanın esasına ilişkin karar verilmesine sebep olur. Bu çalışmada her iki görüş çerçevesinde hak düşürücü sürenin sona ermesiyle yargılamada verilmesi gereken kararın ne olması gerektiği tartışılmaktadır. Bu kapsamda öncelikle zamanın geçmesinin haklar üzerinde etkisine değinilmekte, ardından hak düşürücü sürelerin dava şartı ve itiraz niteliğine ayrı başlıklarda yer verilmektedir.

I. ZAMANIN GEÇMESİNİN HAKLAR ÜZERİNDE ETKİSİ

Maddî hukuk bakımından zamanın haklar üzerinde, hakkı düşürme veya hakkın kullanılmasını engelleme şeklinde etkisi olabileceği kabul edilmektedir¹. Zamanın hakkı düşürme etkisi sonucunda hak sona erer². Bu etki bakımından süreye bağlı hak ve hak düşürücü süre ayrımı yapılabilir. Buna göre süreye bağlı hakta, süre sona erene kadar hak mevcuttur; süre sona erince hak da sona erer³. Hak sahibi, bir davranış veya beyanda bulunarak süreye bağlı hakkın sona ermesini engelleyemez⁴. Bu duruma örnek olarak, ana babanın çocuğun mallarından yararlanma hakkı (TMK m. 354), bir tüzel kişi yararına kurulmuş intifa hakkı (TMK m. 797)⁵ ve alacaklının kefile on yıl içerisinde başvuru hakkı⁶ örnek olarak verilebilir⁷. Hâkim sürenin sonunda hakkın sona erdiğini re'sen dikkate alır⁸.

Hak düşürücü sürede ise hak sahibi süresinde hakkını kullanmadığında

¹ Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 25. Baskı, Yetkin Yayınları, 2020, s. 1419, Nr. 4049; Kemal Oğuzman/Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, C. I, 19. Baskı, Vedat Kitapçılık, 2021, s. 625-626, Nr. 1902-1903. TMK m. 712, m. 713 ve m. 777 hükümlerinde olduğu gibi sürenin hak kazandırıcı etkisine ilişkin bkz. Oğuzman/Öz, s. 625, Nr. 1901; Eren, s. 1435, Nr. 4053.

² Karl Larenz/Manfred Wolf, *Allgemeiner Teil Des Bürgerlichen Rechts*, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1997, s. 331, Nr. 52; Alfred Koller, *Schweizerisches Obligationenrecht*, 4. Auflage, Stämpfli Verlag, 2017, s. 330, 14.188; Şakir Berki, "Hukukda Müddet Çeşitleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25 (1), 1968, s. 101; Kemal Oğuzman/Nami Barlas, *Medenî Hukuk, Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar*, 27. Baskı, Vedat Kitapçılık, 2021, s. 226, Nr. 795; Eren, s. 1419, Nr. 4049.

³ Heinrich Lehmann, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*, Walter de Gruyter & Co., 1949, s. 275; Necip Kocayusufpaşaoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, 4. Baskı, C. I, Filiz Kitabevi, 2008, s. 51, Nr. 11; Oğuzman/Öz, s. 625, Nr. 1902; Oğuzman/Barlas, s. 226-227, Nr. 795; Halûk N. Nomer, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 18. Baskı, Beta Basım, 2021, s. 477, dn. 1800; Mehmet Erdem, *Özel Hukukta Zamanaşımı*, On İki Levha Yayıncılık, 2010, s. 31.

⁴ Oğuzman/Barlas, s. 227, Nr. 796a.

⁵ Kocayusufpaşaoğlu, s. 51, Nr. 11; Oğuzman/Öz, s. 625, Nr. 1902.

⁶ Nomer, s. 477, dn. 1800. "TBK'nın 598. maddesindeki 10 yıllık süre, TBK'nın yürürlüğü girmesinden önce dolmuştur. Yasanın düzenleniş şekli ve öğretideki görüşler dikkate alındığında, 10 yıllık sürenin zamanaşımı süresi olmadığı, 10 yıllık sürenin geçmesi ile kefaletten kendiliğinden ortadan kalktığı kabul edilmelidir. Bu sürenin hak düşürücü süre mi yoksa kefaletten kaynaklanan talep hakkının, süreye bağlı bir hak mı olduğu hususu tartışılmalı ise de her iki halde de sonucun değişmeyeceği..." İstanbul 2. Asliye Ticaret Mahkemesi, E. 2015/1139, K. 2018/483, T. 11.6.2018 (Lexpera).

⁷ Oğuzman/Barlas, s. 226-227, Nr. 795.

⁸ Lehmann, s. 275. Bkz. a.ş.a., III, C, 2.

ya da yapması gereken bir işlemi yapmadığında hak sona erer⁹. Bu durumda süreye bağlı haktan farklı olarak, zamanın geçmesinin yanı sıra hak sahibi hareketsiz kaldığı için hakkın ortadan kalkması sonucu doğar¹⁰. Öyle ki kanun koyucu¹¹ hakkın geç kullanılmasına sona erme yaptırımını bağlamaktadır¹². Diğer yandan hak, süre sona ermeden kullanıldığında hak düşürücü sürenin bir etkisi doğmaz¹³. Söz gelimi önalım hakkının kullanılmasına ilişkin satışın hak sahibine bildirildiği tarihten itibaren başlayan üç aylık ve her hâlde satıştan itibaren iki yıllık süreler, hak düşürücü nitelikte olup¹⁴ bu süreler sona erdiğinde hak düşer (TMK m. 733, IV). Ayrıca ananın, babalık davası açması için kabul edilmiş olan bir yıllık süre (TMK m. 303)¹⁵, irade sakatlığı hâlleri için öngörülen bir yıllık süre (TBK m. 39)¹⁶ hak düşürücü süreler olarak gösterilebilir.

Zamanın geçmesinin hakka diğer etkisi, hakkın kullanılmasını engelleyen zamanaşımıdır. Borçluya süresiz kaçınma hakkı veren zamanaşımında, hak sona ermemekle beraber borçlunun savunması üzerine hakkın kullanılması engellenir¹⁷. Bu durumda sürenin sona ermesi, zamanaşımı def'i¹⁸ olarak

⁹ Koller, s. 1122, Nr. 62.03; Kocayusufpaşaoğlu, s. 51, Nr. 12; Selâhattin Sulhi Tekinay/Sermet Akman/Halûk Burcuoğlu/Atilla Altıp, *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, 1993, s. 1032; Selâhattin Sulhi Tekinay, *Medenî Hukukun Genel Esasları ve Gerçek Kişiler Hukuku*, 6. Baskı, Filiz Kitabevi, 1992, s. 184; Oğuzman/Öz, s. 625, Nr. 1902; Oğuzman/Barlas, s. 227, Nr. 796; Nomer, s. 476-477, dn. 1800; Serkan Ayan, *Zamanaşımının Durması ve Zamanaşımının Kesilmesi*, Adalet Yayınevi, 2020, s. 25.

¹⁰ Kocayusufpaşaoğlu, s. 52-53, Nr. 12; Oğuzman/Öz, s. 625-626, Nr. 1902; Oğuzman/Barlas, s. 228, Nr. 796a. Hak düşürücü süreler ile süreye bağlı haklar arasındaki fark, ek süre imkânından faydalanma bakımından önemlidir. Şöyle ki süreye bağlı hakta ek süreden yararlanma imkânı hiçbir zaman bulunmazken; hak düşürücü süre bakımından TBK m. 158'de altmış günlük ek süreden faydalanma imkânı vardır. Bu hususta bkz. Kocayusufpaşaoğlu, s. 52, dn. 31.

¹¹ Sözleşme ile hak düşürücü sürenin kararlaştırılabilmesine ilişkin tartışma için bkz. Erdem, s. 29-31. Hak düşürücü sürelerin kanunda düzenlendiği, sözleşmeyle de tarafların yasal sınırlar içerisinde hak düşürücü süre kararlaştırabilecekleri hususunda bkz. Larenz/Wolf, s. 331, Nr. 52.

¹² Jean-Marc Schaller, *Einwendungen und Einreden im schweizerischen Schuldrecht*, Zürich, Dike Verlag, 2010, s. 259, Nr. 642; s. 261, Nr. 646.

¹³ Larenz/Wolf, s. 331, Nr. 52.

¹⁴ Oğuzman/Barlas, s. 227, Nr. 796.

¹⁵ Tekinay, s. 187.

¹⁶ Oğuzman/Barlas, s. 227, Nr. 796.

¹⁷ Oğuzman/Öz, s. 626, Nr. 1903; Eren, s. 1419, Nr. 4049.

¹⁸ Def'i, borçlanılan edimin özel bir sebebe dayanarak yerine getirilmesinden kaçınma imkânı

ileri sürülebilir; bir hakkın kullanılması söz konusu olduğundan hâkim zamanaşımını re'sen dikkate alamaz¹⁹.

Medenî usûl ve icra iflâs hukukunda, süreye bağlı hakların örneğine rastlamak pek mümkün olmasa da bu alanlarda hak düşürücü nitelikte süreler bulunur. Medenî usûl hukukunda hak düşürücü süreler, maddî hukuktaki hakları değil; usûl işlemlerine yönelik olarak usûlî süreci etkiler²⁰. Öyle ki sürenin sonunda yapılması gereken işlem yapılmadığında, hak veya yetki artık kullanılamaz (HMK m. 361, I: Karar süresinde temyiz edilmezse temyiz hakkının sona ermesi²¹, tanık listesi süresinde verilmediğinde tanık dinletme hakkından vazgeçilmesi²² gibi). İcra ve iflâs hukukuna ilişkin süreler de icra ve iflâs hukukunun işleyişi için düzenlenmiş olup hakkın özünü etkilemez²³. Sözgelimi hacizden itibaren bir yıl içinde (İİK m. 106, I) satış talep edilmediği takdirde mal üzerindeki haciz kalkar (İİK m. 110). Medenî usûl ve icra iflâs hukukunda, kesin sürede işlem yapılmamasının sonucunda işlemi yapma

veren bir haktır. Def'i tanımı için bkz. Koller, s. 19, Nr. 2.65; Lehmann, s. 68; Oğuzman/Barlas, s. 306, Nr. 1009; Bilge Umar, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, 2014, s. 416; Ramazan Arslan/Ejder Yılmaz/Sema Taşpınar Ayvaz/Emel Hanağası, *Medenî Usul Hukuku*, 8. Baskı, Yetkin Yayınevi, 2022, s. 371; Hakan Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 1209; Nomer, s. 29, Nr. 12; Nihat Yavuz, "Hukuk Davalarında, Davalının Savunma Vasıtaları", *Adalet Dergisi*, 1975, S. 5-6, s. 639-640; Alper Tunga Küçük, *Vakıaların Toplanması Açısından Teksif İlkesi*, On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 108; Meltem Ercan Özler, *Medeni Usul Hukukunda Maddî Hukuka İlişkin Savunma Vasıtaları*, On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 63.

¹⁹ Lehmann, s. 74; Jörg Neuner, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, 12. Auflage, C.H. Beck Verlag, 2020, s. 262, Nr. 12; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 1032; Oğuzman/Öz, s. 626, Nr. 1903; Oğuzman/Barlas, s. 228, Nr. 799, s. 306-307, Nr. 1010, 1012; H. Yavuz Alangoya/M. Kâmil Yıldırım/Nevhis Deren-Yıldırım, *Medenî Usul Hukuku Esasları*, 8. Baskı, Beta Yayınları, 2011, s. 255; Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl*, s. 1210; Ali Cem Budak/Varol Karaaslan, *Medenî Usul Hukuku*, 6. Baskı, Filiz Kitabevi, 2022, s. 208; Nomer, s. 29, Nr. 12; s. 30, Nr. 12.2; Ahmet Kılıçoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 25. Baskı, Turhan Kitabevi, 2021, s. 1109; Nedim Meriç, "Zamanaşımı Def'ine İlişkin Bazı Medeni Yargılama Hukuku Meseleleri", *Halûk Konuralp Anısına Armağan*, C. I, Yetkin Yayınları, 2009, s. 679, 690; Yavuz, s. 641; Küçük s. 108.

²⁰ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 183; Efe Dırenisa, *Medeni Yargılamada Ön İnceleme Aşamaları*, On İki Levha Yayıncılık, 2021, s. 231; Anıl Köroğlu, *Medeni Usul Hukukunda Sürelere İlişkin Esaslar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, s. 8.

²¹ Baki Kuru, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. V, 2. Baskı, Demir Demir Yayıncılık, 2001, s. 5433; Baki Kuru/Burak Aydın, *Medenî Usul Hukuku El Kitabı*, C. I-II, Yetkin Yayınevi, 2021, s. 1640.

²² Güray Erdönmez, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 467.

²³ Köroğlu, s. 5-6.

hakkı ortadan kalktığından, maddî hukuk anlamında bir itiraz sebebi ortaya çıkmamakla birlikte, dava açma süresi bakımından kimi zaman farklı sonuçlar ortaya çıkabilir²⁴.

II. HAK DÜŞÜRÜCÜ SÜRENİN MEDENÎ USÛL HUKUKUNDA NİTELİĞİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Medenî usûl hukukunda hak düşürücü sürelerin niteliğine ilişkin görüşlerin itiraz ve dava şartı olarak şekillendiği görülür. Hâkim görüş tarafından hak düşürücü sürenin geçmesiyle hakkın sona ermesine yol açan vakıanın itiraz olduğu kabul edilmektedir²⁵. Zira hak düşürücü süre sona erdiğinde, buna bağlı sonuçlar kendiliğinden ortaya çıkar ve hakkın sona ermesi bir vakıa teşkil eder²⁶. Şu var ki itiraz temelini oluşturan vakıalar, hukukî sonuçlarını kendiliğinden ortaya çıkardıkları²⁷, def'ilerden farklı olarak borçlu tarafından bir hakkın kullanılması olarak ileri sürülmedikleri²⁸ için taraflar ileri sürmese de hâkim itirazları (ve hak düşürücü sürenin geçtiğini) re'sen dikkate alır²⁹. Ancak itirazın dikkate alınması, itiraz temelindeki vakıaların mahkemeye taraflarca getirilmesi ve bu vakıaların çekişmesiz olması veya ispat edilmesi hâlinde mümkündür³⁰. Bu anlamda dava dosyasında yer alan açıklamalardan

²⁴ Bkz. aşa. III, B, 2.

²⁵ Larenz/Wolf, s. 360, Nr. 54, s. 331, Nr. 52; Neuner, s. 282, Nr. 6, s. 263, Nr. 19; Schaller, s. 264, Nr. 654; Kuru, C. II, s. 1839; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 1032; Tekinay, s. 183-184; Oğuzman/Barlas, s. 227, dn. 415; s. 305, Nr. 1007; Ejder Yılmaz, "Hukuk Muhakemeleri Kanununda Süreler", *Prof. Dr. Aydın Zevkiler'e Armağan, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 8, 2013, s. 3168; Eren, s. 1420, Nr. 4051; Nomer, s. 29, Nr. 12, s. 477, Nr. 211; Ayan, s. 21; Erdem, s. 27; Ercan Özler, s. 53-54.

²⁶ Eren, s. 1420, Nr. 4051.

²⁷ Küçük, s. 106.

²⁸ Larenz/Wolf, s. 259, Nr. 50; Eren, s. 1420, Nr. 4051; Küçük, s. 106.

²⁹ Arwed Blomeyer, *Zivilprozessrecht*, Springer Verlag, 1963, s. 281; Lehmann, s. 73; Larenz/Wolf, s. 359, Nr. 50; Neuner, s. 282, Nr. 6; Kuru, C. II, s. 1770; Kuru/Aydın, *El Kitabı*, s. 491; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp, s. 1032; Tekinay, s. 185, 187; Oğuzman/Öz, s. 626, Nr. 1903; Berki, s. 102; Oğuzman/Barlas, s. 227, dn. 415; s. 305, Nr. 1008; Umar, *Şerh*, s. 417; Eren, s. 1420, Nr. 4051; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 372; Yılmaz, s. 3168; Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl*, s. 1208; Murat Atal/İbrahim Ermenek/Ersin Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, Yetkin Yayınları, 5. Baskı, 2022, s. 390; Nomer, s. 29, Nr. 12.2; Erdem, s. 27; Yavuz, s. 642; Küçük, s. 105; Ercan Özler, s. 136.

³⁰ Larenz/Wolf, s. 359, Nr. 50; Neuner, s. 262, Nr. 12. İtirazın ispatının taraflarca yerine getirilmesi gerektiği hususunda bkz. Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl*, s. 1209. Dava dosyasından anlaşılabilen ve anlaşılabilen itirazların ileri sürülmesi hususunda bkz. Ercan Özler, s. 134 vd. Dava dosyasından anlaşılabilen itirazların ileri sürülmesine ilişkin farklı yöndeki görüşler ve Yargıtayın itirazların her zaman ileri sürülebileceği yönündeki görüşü için bkz. Küçük,

hak düşürücü sürenin geçtiği anlaşılırsa hâkim itirazı re'sen dikkate alarak karar verir³¹.

Hak düşürücü sürelerin dava şartı olduğu görüşüne göre³² hak düşürücü süre geçtiğinde dava esastan incelenemeyeceğinden, hak düşürücü süreyi olumsuz dava şartı olarak kabul etmek gerekir³³. Ayrıca bu durum her dava için düzenlenmediğinden özel nitelikteki dava şartı olarak değerlendirilir³⁴. Hak düşürücü sürenin sona ermesi halinde, davalının davanın görülmesine onay vermesinin etkisi olmaksızın, hâkimin davayı reddetmesi gerektiği ifade edilmektedir³⁵.

III. DEĞERLENDİRME

A. Genel Olarak

Hak düşürücü sürelerin, her durumda geçerli olacak şekilde, itiraz ya da dava şartı olduğunu söylemek kanaatimizce mümkün değildir. Bu çalışmada kanunlarda düzenlenen hak düşürücü sürelerden birkaçı örnek gösterilerek, hak düşürücü sürelerin dava şartı veya itiraz teşkil etmesine yönelik birtakım esaslar tespit edilmektedir. Bu tespiti yaparken dava şartı ve itiraz kavramına değinilmekte, söz konusu açıklamalarla ilişkili olarak hak düşürücü sürelerin niteliği izah edilmektedir.

B. Dava Şartı Bakımından Değerlendirme

1. Dava Şartı Kavramı

Dava şartları (davanın mesmu/dinlenebilir olması şartları) bir davanın esastan incelenebilmesi ve dava hakkında esasa ilişkin karar verilebilmesi için varlığı (olumlu dava şartları) veya yokluğu (olumsuz dava şartları) gerekli olan hususlar olarak tanımlanabilir³⁶. Bu şartlar, maddî hukuka ait olmayıp;

tamamen usûlî nitelik taşırlar³⁷. Böylece dava şartı noksanlığı hâlinde davanın usûlden reddine karar verilir (HMK m. 115, II). Bununla birlikte usûl işlemlerinin unsurları dava şartları arasında yer almaz; mesela, ihbarın, fer'i müdahalenin, duruşmaya davet edilmenin unsurları dava şartları olarak kabul edilmez³⁸.

Maddî hukuka ilişkin kanunlarda düzenlenen dava şartlarından bahsetmek mümkün olmakla beraber³⁹, dava şartları, maddî hukuk bakımından talebin ileri sürülebilmesi için gerekli olan unsurlar değildir⁴⁰. Şöyle ki bu şartlar, tarafların dava dışındaki durumlarını etkileyici niteliğe sahip değildir; maddî hukuktaki taleplerin davada ileri sürülmesine ilişkindir⁴¹. Sözgelimi ayıba karşı tekeffül hükümlerinden faydalanmak için ayıp ihbarının yapılmış olması esasa ilişkin olup dava şartı niteliğinde değildir⁴².

HMK m. 114'te düzenlenen hususlar, genel dava şartı olarak adlandırılır. Maddenin ikinci fıkrasında diğer kanunlarda yer alan dava şartlarına ilişkin hükümler saklı tutulmuş olup bunlar özel dava şartı olarak ifade edilir⁴³. Özel dava şartı tespit edilirken, bunun davanın esasının incelenmesine engel teşkil edip etmediği göz önünde bulundurulmalıdır⁴⁴. Bu hususun hâkim tarafından

C. III, s. 1343-1344; Kuru, *El Kitabı*, s. 379; Baki Kuru, "Dava Şartları", *Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay'ın Hatırasına Armağan*, Ajans Türk Matbaası, 1964, s. 111; Saim Üstündağ, *Medeni Yargılama Hukuku*, C. I-II, 7. Baskı, Nesil Matbaacılık, 2000, s. 280-281; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, s. 190; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 332; Pekcanitez, *Pekcanitez Usul*, s. 927; Isaak Meier, *Schweizerisches Zivilprozessrecht*, Schulthess Juristische Medien, 2010, s. 247; Süha Tanrıver, *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, 3. Baskı, Yetkin Yayınevi, 2021, s. 679; Atalı/Ermenek/Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 316; Budak/Karacaslan, s. 169; L Şanal Görgün/Levent Börü/Mehmet Kodakoğlu, *Medenî Usûl Hukuku*, 11. Baskı, Yetkin Yayınları, 2022, s. 204; Atalay, Ö., s. 686; Küçük, s. 98; Harun Bulut, *Yargıtay İçtihatları Işığında Adli Yargıda Dava Şartları*, Seçkin Yayıncılık, 2022, s. 20-21.

³⁷ Schaller, s. 86, Nr. 202.

³⁸ Rosenberg/Schwab/Gottwald, s. 558, Nr. 3; Bernhard Wiczorek/Rolf A Schütze/Dorothea Assmann, *Zivilprozessordnung und Nebengesetze*, vor § 253, s. 16, Nr. 33, 4. Auflage, Vierter Band, §§253-299a, Walter de Gruyter, 2013; Becker-Eberhard, vor § 253, Nr. 5.

³⁹ Atalı/Ermenek/Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 322.

⁴⁰ Atalı/Ermenek/Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 316; Küçük, s. 98. Maddî hukuka ilişkin dava şartlarının hak veya borcun talep edilebilirliğiyle ilgili olduğuna ilişkin bkz. Üstündağ, s. 283-286.

⁴¹ Reiner Martin, *Prozessvoraussetzungen und Revision*, Heymanns Verlag, 1974, s. 40.

⁴² Atalı/Ermenek/Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 316.

⁴³ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 342; Pekcanitez, *Pekcanitez Usul*, s. 927, 950; Küçük, s. 98-99.

⁴⁴ Pekcanitez, *Pekcanitez Usul*, s. 950.

s. 106-107.

³¹ Umar, *Şerh*, s. 455; Oğuzman/Barlas, s. 305-306, Nr. 1008.

³² Bu görüşte bkz. Özcan Atalay, "Dava Şartı", *Ankara Barosu Dergisi*, (6), 1980, s. 686; Bulut, s. 780.

³³ Bulut, s. 780.

³⁴ Bulut, s. 780.

³⁵ Atalay, Ö., s. 686.

³⁶ Leo Rosenberg/Karl Heinz Schwab/Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, C.H. Beck Verlag, 2018, s. 558, Nr. 1-2; Blomeyer, s. 191; Ekkehard Becker Eberhard, *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*, vor § 253, Nr. 3-4, 6. Auflage, Verlag C.H. Beck, 2020; Kuru,

re'sen dikkate alınabilmesinin mümkün olması, her zaman olmasa da, onun dava şartı olduğu düşüncesini haklı kılabilmektedir⁴⁵.

2. Dava Şartı Olarak Hak Düşürücü Süre

Kanun koyucu birçok durumda dava açılmasına yönelik süreler belirlemiştir. Örneğin TMK m. 989, I ile taşınır iradesi dışında elinden çıkan zilyetin, iyi niyetli zilyete karşı beş yıllık süre zarfında taşınır davası açması gerekir. Dava açma sürelerinin zamanaşımı süresi mi yoksa hak düşürücü süre mi olduğunu tespit etmek için kurumun niteliği ve süre koyan hükmün amacı dikkate alınmaktadır⁴⁶. Genel olarak alacak hakkına ilişkin bir talep söz konusuysa dava açma süresinin zamanaşımı süresi olduğu, buna karşın yenilik doğuran hakların kullanılmasına ilişkin sürenin hak düşürücü olduğu ifade edilmektedir⁴⁷. Çalışmamızda bu ayırım üzerinde durulmaksızın, dava açmaya yönelik sürelerin hak düşürücü nitelikte olduğu durumlar ele alınmaktadır⁴⁸.

Sürenin maddî hukuka mı usûl hukukuna mı ait olduğunun belirlenmesi, ilgili sürenin etkili olduğu alana göre yapılır⁴⁹. Şöyle ki ilgili süre etkilerini maddî hukuk alanında doğuruyorsa maddî hukuk süresi, usûl hukuku alanında doğuruyorsa usûlî süre söz konusu olmaktadır⁵⁰. Sürenin sona ermesi her iki alanı da etkiliyorsa asıl etkinin hangi alanda meydana geldiğine göre belirleme yapılır⁵¹. Bu çerçevede dava açma sürelerinin maddî hukuka mı usûl hukukuna mı ait olduğu belirlenirken sürenin sona ermesinin ortaya çıkardığı etki esas alınmalıdır⁵². Şayet dava açma süresinin sona ermesi, maddî hukukta bir hak

kaybı ortaya çıkarıyorsa sürenin maddî hukuka ait olduğu kabul edilmelidir⁵³. Buna karşın dava açma süresinin usûl hukukuna ilişkin olduğu hâllerde, sürenin sona ermesinin hakkın özüne etkisi olmaz.

Hakkın özü etkilenmemekle beraber, dava açma süresinin usûl hukukuna ilişkin olduğu hâllerde sürenin sona ermesi hakkın dava edilebilirliğini ortadan kaldırılabılır⁵⁴. Şöyle ki dava edilebilirlik noksanlığı, maddî hukukta esas hak mevcut olmasına rağmen talep hakkının dava konusu yapılamaması halinde söz konusudur⁵⁵. Bu halde hak, dava dışında elde edilebilir olmakla beraber davada ileri sürülemez⁵⁶. Zira esas hakkın ve talep hakkının varlığına karşın dava hakkı bulunmamaktadır. Diğer yandan dava hakkının sona ermesi, esas hakkın sona ermesine her zaman sebep olmaz⁵⁷. Öyle ki dava açma süresinin sona ermesi, esas hakkı etkilemeyip dava hakkını kaldırarak, esas hakkın dava edilebilirliğini sona erdirebilir ve davanın esasının incelenmesine mâni teşkil edebilir. Bu hâlde esas hak mevcudiyetini korur; dava dışında talep edilebilir ancak artık dava konusu yapılamaz. Çünkü dava açma süresinin sonunda dava hakkı ortadan kalktığından hak artık dava edilebilir değildir.

Dava edilebilirlik noksanlığının dava şartı mı olduğu yoksa esasa ilişkin bir mesele mi olduğu öğretide tartışmalıdır⁵⁸. Esas hakkın maddî hukukta

⁵³ Stein/Jonas/Roth, vor § 253, s. 775, Nr. 169; Vollkommer, s. 335-336. Ayrıca bkz. Köroğlu, s. 10.

⁵⁴ Stein/Jonas/Roth, vor § 253, s. 776, Nr. 169; Wiczorek/Schütze/Assmann, vor § 253, s. 27, Nr. 66; Musielak/Voit/Foerste, vor § 253, Nr. 6; Vollkommer, s. 337. Tarafların dava açma süresine ilişkin sözleşme yapabilmelerinin mümkün olduğu, sözleşmede belirlenen dava açma sürelerinin def'i olarak ileri sürülebileceği hususunda bkz. Stein/Jonas/Roth, vor § 253, s. 777, Nr. 172; Wiczorek/Schütze/Assmann, vor § 253, s. 49, Nr. 121; Wolfgang Preibisch, *Aussergerichtliche Vorverfahren in Streitigkeiten der Zivilgerichtsbarkeit*, Berlin, Dunckel Humboldt, 1982, s. 197.

⁵⁵ Stein/Jonas/Roth, s. 747, Nr. 126; Vollkommer, s. 337; H. Özden Özkaya Ferendeci, "Dava Edilebilirlik Konusuna Genel Bir Bakış", *MÜHF-HAD*, 16(1-2), s. 234.

⁵⁶ Stein/Jonas/Roth, s. 747, Nr. 126; Musielak/Voit/Foerste, vor § 253, Nr. 6. Bu durumda hakkın takas, kefalet, rehin konusu yapılabileceği hususunda bkz. Stein/Jonas/Roth, s. 747, Nr. 126.

⁵⁷ Karş. İlhan E Postacıoğlu, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 6. Baskı, Sulhi Garan Matbaası, 1975, s. 181. *Postacıoğlu*, bu durumun örneği olarak zamanaşımını göstermektedir (Postacıoğlu, s. 181).

⁵⁸ Dava edilebilirliğin dava şartı olduğu yönünde bkz. Rosenberg/Schwab/Gottwald, s. 535, Nr. 22; Wiczorek/Schütze/Assmann, vor § 253, s. 25, Nr. 60; Musielak/Voit/Foerste, vor § 253, Nr. 6; Üstündağ, s. 281-282; Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl*, s. 950; Özkaya Ferendeci, s. 234, 239. Alman hukukunda baskın görüşün dava edilebilirliği dava şartı olarak kabul ettiği yönünde bkz. Becker-Eberhard, vor § 253, Nr. 10. Esas hakkın varlığına rağmen dava hakkı

⁴⁵ Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl*, s. 950.

⁴⁶ Oğuzman/Öz, s. 627, Nr. 1905; Oğuzman/Barlas, s. 229, Nr. 800.

⁴⁷ Oğuzman/Öz, s. 627, Nr. 1905; Nomer, s. 476-477, Nr. 211.

⁴⁸ Dava açma sürelerinin hak düşürücü süre olduğuna ilişkin bkz. Friedrich Stein/Martin Jonas/Herbert Roth, *Kommentar zur Zivilprozessordnung*, vor § 253, 23. Auflage, Band 3, Mohr Siebeck, 2016, s. 775, Nr. 169; Max Vollkommer, "Begründet die Dreiwochenfrist des § 3 des Kündigungsschutzgesetzes eine besondere Prozessvoraussetzung oder ist sie eine materiellrechtliche Frist? Ein Betrag zur Lehre von den Klagefristen", *AcP*, 1962/4, 161, s. 335.

⁴⁹ Stein/Jonas/Roth, vor § 253, s. 775, Nr. 169; Vollkommer, s. 335; Köroğlu, s. 11. Sürelerin düzenlendiği yerin, her zaman, sürelerin ait olduğu alanı belirlemede yeterli olmadığı yönünde bkz. Blomeyer, s. 105-106.

⁵⁰ Blomeyer, s. 105-106; Vollkommer, s. 335

⁵¹ Vollkommer, s. 335

⁵² Stein/Jonas/Roth, vor § 253, s. 775, Nr. 169; Vollkommer, s. 335-336; Köroğlu, s. 10.

ileri sürülmesine (talep hakkına) rağmen dava konusu yapılamaması halinde ortaya çıkan dava edilebilirlik noksanlığı, davanın esasına girmeye engel teşkil ettiği için dava şartı olarak kabul etmek gerektiği kanaatindeyiz⁵⁹. Buna bağlı olarak, davanın usûlî dava açma süresi içinde açılmış olmaması, dava şartı noksanlığına sebep olur⁶⁰. Zira bu sürenin kaçırılması, esas hakkı etkilemez; dava edilebilirlik noksanlığı ile usûl hukukunu ilgilendirir. Hâkim

bulunmuyorsa bu durum dava şartı teşkil eder. Ancak dava hakkının, hakkın mevcut olması/doğmamış olması/ortadan kalkmış olması sebebiyle bulunmadığı savunmasının esasa ilişkin olduğu yönünde bkz. Üstündağ, s. 275-276, 281. Maddî hukuka göre dava edilmesi mümkün olmayan bir talep söz konusu olduğundan dava edilebilirlik eksikliği esastan ret sebebi olmalıdır. Bu yönde bkz. Stein/Jonas/Roth, vor § 253, s. 776, Nr. 169; Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, s. 195-196. Aynı yönde bkz. ve karşı. Kuru, *El Kitabı*, s. 384. Umar, dava açma süresinin hak düşürücü süre olmasına rağmen, bu süreye uyulmamasını öğretti ve HMK m. 114'ün dava şartı olarak kabul etmemesinin isabetli olduğunu ifade etmiştir (Umar, *Şerh*, s. 455). “Davacının, açtığı davaya ilişkin olarak, dava hakkı olmadığı için, davanın dinlenemeyeceğini ve davanın mesmu olmadığını süre ile sınırlı olmadan ve karşı tarafın muvafakatine tabi olmaksızın ileri sürerek, yani dava şartlarının mevcut olmadığı itirazında bulunarak...” (Necmeddin M. Berkin, *Tatbikatçılara Medenî Usul Hukuku Rehberi*, Filiz Kitabevi, 1981, s. 575). Davanın mesmu olmamasının (caiz olmaması) bir dava şartı mı olduğunun tartışmalı olduğu, dava şartı olmadığı, davayı incelemek için usûlî sorunlar başlığı altında, dava şartları, davanın mesmu olması (caiz olması) ve ilk itirazlar şeklinde bir ayırım içinde mesmu olmanın ayrı bir usûlî mesele olarak değerlendirilebilmesi hususunda bkz. Muhammet Özkes, “Muaccel Olmayan Alacak için Açılan Dava Usûlü mü Esası mı İlgilendirir? Yargıtay’ın Konuyla İlgili Çok Yeni Bir İBK Üzerine Kısa Değerlendirme, <https://www.hukukihaber.net/muaccel-olmayan-alacak-icin-acilan-dava-uslu-mu-esasi-mi-iligilendirir-yargitayin-konuyla-iligili-cok-yeni-bir-ibk-uzerine-kisa-degerlendirme>”, Erişim Tarihi 22 Kasım 2022.

⁵⁹ Bununla birlikte dava şartlarının maddî hukuktaki dava hakkı bulunmamasıyla (nişanlanmadan dolayı evlenmeye zorlama davası, kumar borcuna dayanarak alacak davası açılmaması gibi) karıştırılmaması gerekir. Bu yönde bkz. Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Yargılama Usulleri*, 7. Baskı, Güzel Sanatlar Matbaası, 1960, s. 203.

⁶⁰ Wiczorek/Schütze/Assmann, vor § 253, s. 27, Nr. 66; Musielak/Voit/Foerste, vor § 253, Nr. 6; Becker-Eberhard, vor § 253, Nr. 10; Vollkommer, s. 334, 356. Usûlî/maddî dava açma süresi ayırımı yapmaksızın aynı yönde bkz. Preibisch, s. 197; Becker-Eberhard, vor § 253, Nr. 10. Özel hukuka ilişkin dava açma süreleri içerisinde dava açılmasının dava şartı olduğu hususunda bkz. Isaak Meier, *Schweizerisches Zivilprozessrecht*, Schulthess Juristische Medien, 2010, s. 230, 522. Öğretide Umar, hak veya yetkinin dava içinde ileri sürülmesinin hak düşürücü süreye bağlanması halinde, sürenin sona ermesinin hakkın özüne dokunmayabileceğini veya hakkı sona erdirebileceğini ifade etmiştir. Süreye uyulmuş olmasının medenî usûl hukuku bakımından davanın dinlenme şartı işlevine sahip olduğunu belirtmiş, TMK m. 303, TMK m. 989 ve İİK m. 284 hükümlerini bu duruma örnek göstermiştir (Bilge Umar, “Hak Düşüren Süreye Uyulup Uyulmadığı Konusunda İsbat Yükünü Taşıyan Taraf”, *İÜHFMD*, 30 (3-4), 1964, s. 902-903).

bu noksanlığı re’sen dikkate alır⁶¹ ve dava usûlden reddedilir⁶². Süre verilerek giderilebilecek bir noksanlık olmadığından dava başka bir işlem yapılmaksızın reddedilmelidir⁶³. Bu hususu birkaç örnek üzerinden açıklamak konunun izahını kolaylaştırabilir.

Kadastro Kanunu m. 12, III hükmünde⁶⁴ yer alan on yıllık süre birçok Yargıtay kararına konu olmuştur. Bu hükümlerle mülkiyete ilişkin talepler yönünden hak düşürücü sürenin öngörülmüş olduğu, hak düşürücü sürenin dava şartı teşkil ettiği ve yargılamanın her aşamasında re’sen gözetilmesi gerektiği yönünde kararlar tesis edilmiştir⁶⁵. KK m. 12, III ile düzenlenen on yıllık sürenin Türk hukukunda aynî hakların süreyle sınırlandırılmamasının istisnalarından olduğu ifade edilmiştir⁶⁶. Burada aynı hak, hak arama özgürlüğü bakımından sınırlanmaktadır. Zira bu düzenlemeyle kanun koyucu, dava hakkını kısıtlamış, on yıllık sürenin sonunda dava edilebilirliği kaldırarak kadastro işleminin artık uyuşmazlık konusu olmasını engellemek istemiştir⁶⁷.

⁶¹ Preibisch, s. 198; Necip Bilge/Ergun Önen, *Medeni Yargılama Hukuku*, 3. Baskı, Sevinç Matbaası, 1978, s. 386. Karşı. Umar, *Şerh*, s. 455.

⁶² Stein/Jonas/Roth, vor § 253, s. 776, Nr. 169.

⁶³ Willisegger, BSK Art. 220, s. 1197, Nr. 32.

⁶⁴ KK m. 12, III: “Bu (kadastro) tutanaklarında belirtilen haklara, sınırlandırma ve tespitlere ait tutanakların kesinleştiği tarihten itibaren on yıl geçtikten sonra, kadastrodan önceki hukuki sebeplere dayanarak itiraz olunamaz ve dava açılmaz.”

⁶⁵ Yargıtay 1. HD. E. 2021/4165, K. 2022/1377, T. 22.2.2022; Yargıtay 1. HD. E. 2022/7934, K. 2023/717, T. 9.2.2023; Yargıtay 5. HD., E. 2022/13748, K. 2023/756, T. 25.1.2023; Yargıtay 1. HD. E. 2021/5877, K. 2022/1375, T. 22.2.2022; Yargıtay 1. HD. E. 2021/6817, K. 2023/550, T. 26.1.2023; Yargıtay 16. HD. E. 2015/13119, K. 2016/1692, T. 23.2.2016; Erzurum BAM 2. HD. E. 2019/243, K. 2020/55, T. 24.1.2020; Diyarbakır BAM, 5. HD. E. 2020/473, K. 2020/426, T. 15.10.2020; Van BAM 2. HD. E. 2020/326, K. 2020/315, T. 16.9.2020 (Lexpera). “On yıllık süre kamu düzenine ilişkin olup, hak düşürücü niteliktedir ve olumsuz dava koşuludur. Hak düşürücü sürenin geçmesi, işin esasının incelenmesini önler. Hak düşürücü süre tüm def’i ve itirazlardan önce göz önünde bulundurulur. Yargılama bitinceye kadar hak düşürücü sürenin geçtiği taraflarca ileri sürülebileceği gibi, görevden ötürü hakim tarafından da kendiliğinden dikkate alınır.” Yargıtay 7. HD. E. 2021/5944, K. 2021/2205, T. 21.10.2021. Aynı yönde bkz. Yargıtay 8. HD. E. 2011/2507, K. 2011/6467, T. 01.12.2011; Yargıtay 8. HD. E. 2010/2886, K. 2011/180, T. 20.01.2011. KK m. 12, III’teki sürenin maddî hukuka ilişkin dava şartı olduğu hususunda bkz. Yargıtay 16. HD., E. 2020/10554, K. 2021/2317, T. 10.3.2021 (Lexpera).

⁶⁶ Nomer, s. 477, Nr. 211.

⁶⁷ Anayasa Mahkemesi KK m. 12, III’ün Anayasa’ya aykırı olmadığına karar vermiştir. “Mülkiyet hakkının sağlıklı temellere oturtulmasını isteyen yasakoyucu, ayrıca kadastro plânlarının düzenlenmesine büyük önem vererek bunların gerçekleşmesi yolu ile kamu düzenini kurmaya ve korumaya yönelmiştir. Uygulama sonunda saptanan durumun, belli süre geçtikten sonra eski olaylara dayanılarak uyuşmazlık konusu yapılması istenilmemiş ve bunda

TMK m. 989, I ile taşınır iradesi dışında elinden çıkan zilyetin, iyi niyetli zilyete karşı beş yıllık süre zarfında taşınır davası açma hakkı düzenlenmiştir. Hak düşürücü süre niteliğindeki beş yılın sona ermesi, zilyetin taşınır davası açma hakkını ortadan kaldırır. Burada zilyet mülkiyet hakkına sahipse taşınır davası açma hakkını kaybetmiş olsa da istihkak davası açabilir⁶⁸. Çünkü hak düşürücü sürenin sona ermesi, mülkiyet hakkını sona erdirmez. Bu durumda taşınır davasının süresinden sonra açılması hâlinde dava şartı noksanlığı söz konusu olur.

Çekişmesiz yargı işlerinde de mahkemeye başvurma süresi öngörülmüş olabilir. Örnek olarak, Türk Ticaret Kanunu m. 82, VII'ye bir tacirin saklamakla yükümlü olduğu defter ve belgeler zıyaa uğrarsa tacir, zıyayı öğrendiği tarihten itibaren otuz gün içinde kendisine bir belge verilmesini çekişmesiz yargı işi olarak mahkemeden isteyebilir. Söz konusu sürenin sona ermesi, dava (yargılama) şartındaki noksanlıktır ve talebin reddini gerektirir⁶⁹.

Dava açma süresinin sona ermesiyle dava edilebilirliğin ortadan kalkması örneklerine icra ve iflâs hukukunda da rastlanmaktadır. Sözgelimi itirazın iptali davası açmak için öngörülen itirazın tebliğinden itibaren bir yıllık sürenin (İİK m. 67, I)⁷⁰ sona ermesiyle maddî hukuka ilişkin hak, dava edilebilir olmaya devam etmektedir. Ancak icra hukukuna özgü itirazın iptali davası açma hakkı o takip bakımından sona ermektedir. Sıra cetveline itiraz davasının cetvelin ilanından itibaren on beş gün (İİK m. 235, I)⁷¹ içinde açılması veya itirazın geçici kaldırılması kararının tefhim veya tebliğinden itibaren yedi gün (İİK m. 69, II) içinde borçtan kurtulma davasının açılması da bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bir diğer örnek İİK m. 284'te tasarrufun iptali davası açılması için öngörülen beş yıllık süredir. Söz konusu davaların süresinde açılmaması

kamu düzeni yönünden yarar görülmiştir. Bu kuralla getirilen sınırlama, mülkiyet hakkına değil, hak arama özgürlüğüne ilişkindir. Mülkiyet kavramını değiştirmeyen, yapısını daraltmayan, bağımlı ortadan kaldırmayan, kullanılıp yararlanılmasını engellemeyen, ancak ona bağlı hakların kullanılma süresini düzenleyen kurallar doğrudan hakka yönelik değildir, incelenen düzenlemeyle kısıtlanan, mülkiyet hakkı değil, dava açma hakkı, başvuru hakkıdır." AYM, E. 1991/9, K. 1991/36, 08.10.1991 (09.05.1992 tarihli ve 21223 sayılı Resmî Gazete).

⁶⁸ Halûk N Nomer/Serkan Ergüne, *Eşya Hukuku*, 6. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2019, s. 78, Nr. 231.

⁶⁹ Bursa BAM 5. HD., E. 2021/1865, K. 2021/1389, T. 19.10.2021 (Lexpera).

⁷⁰ Bir yıllık sürenin hak düşürücü olduğuna ilişkin bkz. Timuçin Muşul, *İcra ve İflâs Hukuku*, C. I-II, 6. Baskı, Adalet Yayınevi, 2013, s. 395; Murat Atalı/İbrahim Ermenek/Ersin Erdoğan, *İcra ve İflâs Hukuku*, Yetkin Yayınları, 5. Baskı, 2022, s. 149.

⁷¹ Bu sürenin hak düşürücü süre olduğuna dair bkz. Muşul, s. 1649.

icra ve iflâs hukukunu etkileyecek sonuçlar ortaya çıkarır⁷². Böylece bu davaların hak düşürücü süre içinde açılmaması, dava edilebilirliği icra ve iflâs hukuku bakımından kaldırarak dava şartı noksanlığına sebep olur⁷³.

Bu başlık altında, dava açma süresi usûl hukukuna ait olmakla birlikte, sürenin sona ermesinin dava edilebilirliği etkilememe ihtimaline de değinmek gerekir. Örneğin ihtiyati tedbirin uygulanmasının talep edildiği tarihten itibaren iki hafta içerisinde dava açılmazsa ihtiyati tedbir kararı kendiliğinden kalkar (HMK m. 397, I). Burada tedbir kalkmakla beraber, dava açma süresinin sona ermesi, dava hakkını sona edirmemektedir. Söz konusu olan, hak düşürücü sürede davanın açılmamasıyla, medenî usûl hukukunu etkileyen bir sonucun ortaya çıkmasıdır. Aynı şekilde karşı davanın cevap dilekçesi verme süresinden sonra açılması halinde, karşı dava hakkında ayırma kararı verilir (HMK m. 133)⁷⁴. Karşı dava açma süresinin sona ermesi, karşı davanın konusunun dava edilebilir olması üzerinde etki doğurmaz.

⁷² Sıra cetveline itiraz davasında davacı lehine karar verilirse sıra cetvelinin yeniden düzenlenmesi gerekir (Kuru, *El Kitabı*, s. 1339; Muşul, s. 1653; Atalı/Ermenek/Erdoğan, *İcra ve İflâs Hukuku*, s. 613). Borçtan kurtulma davası süresinde açılırsa geçici kaldırma kararının sonuçlarının icrası davanın sonuna kadar ertelenir (İİK m. 68/a, VI).

⁷³ Bkz. ve karşı. Muşul, s. 386. "*İtirazın iptali davası için öngörülen söz konusu 1 yıllık hak düşürücü süre, 6100 sayılı HMK'nun 114/2 maddesi uyarınca dava şartı hükmünde olup, mahkemelerce resen gözetilir.*" Antalya BAM, 3. HD., E. 2022/822 K. 2022/773 T. 22.4.2022. Bir yıllık sürenin özel dava şartı niteliği hakkında bkz. Gaziantep BAM 11. HD., E. 2022/1447, K. 2022/1496, T. 12.10.2022 (Lexpera). İtirazın iptali davası açmak için öngörülen bir yıllık sürenin dava şartı olduğu yönünde bkz. Muşul, s. 395. "*Davacılar vekilinin İİK.235.madde ve 223/3.maddesinde belirtilen 15 günlük hak düşürücü süre içinde davayı açmadığı dosya kapsamından anlaşılmıştır. İlk derece mahkemesince...15 günlük hak düşürücü süre geçirildikten sonra dava açıldığı görüldüğünden, HMK'nun 114/2 maddesinde düzenlenen diğer kanunlarda yer alan dava şartlarına ilişkin noksanlık bulunduğundan, HMK'nun 115/2. maddesi gereğince davanın usulden reddine şeklinde karar verilmesinde usul ve yasaya aykırı bir yön bulunmadığı...*" Sakarya BAM 7. HD., E. 2022/652, K. 2023/558, T. 31.3.2023 (Lexpera). İhalenin feshi talebinin süre sonunda ileri sürülmesi hâlinde talebin usûlden reddilmesi gerektiği hususunda bkz. Muşul, s. 887. Yedi günlük süreden sonra açılan borçtan kurtulma davasının reddedilmeyip bu davaya normal bir menfi tespit davası olarak devam edilebileceği hususunda bkz. Kuru, *El Kitabı*, s. 330. Şikâyet için kabul edilen yedi günlük sürenin hak düşürücü süre olduğu, yedi günlük sürenin sona ermesine rağmen icra mahkemesine başvurulması hâlinde bunun esasa girmeden usulden ret sebebi olduğu yönünde bkz. Muşul, s. 94-95. Süreye uyulmuş olmasının medenî usûl hukuku bakımından davanın dinlenme şartı işlevine sahip olduğu örneği olarak İİK m. 284 için bkz. Umar, Hak Düşüren Süre, s. 902-903. Tasarrufun iptali davasının iptale tâbi tasarruf işleminin yapıldığı tarihten itibaren beş yıl içinde açılmaması halinde dava hakkının düştüğü ve usûlî bir kararla reddedilmesi gerektiği hususunda bkz. Muşul, s. 1832.

⁷⁴ Süresinden sonra karşı dava açıldığında, birleştirme şartları mevcut değilse ayırma kararı verilmesi gerektiği yönünde bkz. Atalı/Ermenek/Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 399-400.

Özetle, hak düşürücü sürenin usûl hukukuna ait olduğu durumlarda, sürenin sona ermesi, dava açma hakkını ortadan kaldırmakla beraber maddî hukuktaki hakkın özünü etkilemez. Hak mevcut olmakla birlikte, hak düşürücü sürenin sona ermesiyle dava edilebilirlik ortadan kalktığından, artık o uyuşmazlık mahkemelerin önüne getirildiğinde dava şartı noksanlığından usûlden ret kararı verilir. Bununla birlikte sürenin sona ermesi, icra ve iflâs hukukuyla sınırlı şekilde dava edilebilirliği ortadan kaldıracaktır. Bu durumda, genel hükümlere göre uyuşmazlık yargı mercilerine intikal edebilir. Ne var ki söz konusu ihtimâlde, icra ve iflâs hukukunda öngörülen sonuçlar ortaya çıkmaz. Ayrıca dava açma süresinin sona ermesi, usûl hukukuna ilişkin birtakım sonuçlara sebep olmakla beraber dava edilebilirliği ortadan kaldırmayabilir. Dava edilebilirliğin sona ermediği bu durumlarda dava şartı noksanlığından bahsedilmez.

C. İtiraz Bakımından Değerlendirme

1. İtiraz Kavramı

İtiraz, bir hakkın doğmasına engel olan ya da hakkı sona erdiren vakialardır⁷⁵. Hakkın doğmasını engelleyici itirazlar, unsurlarının varlığına rağmen talebin baştan itibaren mevcut olmaması sonucunu doğurur⁷⁶. Hukukî işlemdeki geçersizlik bu yöndeki itirazlardandır⁷⁷. Diğer yandan hak mevcut olmasına rağmen sonradan gerçekleşen bir vakıya ile ortadan kalkabilir⁷⁸. Bu

⁷⁵ Koller, s. 19, Nr. 2.67; Lehmann, s. 73-74; Larenz/Wolf, s. 359, Nr. 50; Neuner, s. 262, Nr. 12; Schaller, 51, Nr. 122; Kuru, *C. II*, s. 1769; Tekinay, s. 183; Oğuzman/Barlas, s. 305, Nr. 1007; Üstündağ, s. 343; Umar, *Şerh*, s. 415; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 371; Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl*, s. 1208; Tanrıver, s. 725; Atalı/Ermenek/Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku*, s. 390; Budak/Karaaslan, s. 207; Nomer, s. 29, Nr. 12; Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 264; Yavuz, s. 639; Küçük, s. 104; Ercan Özler, s. 52-53. Hakkı sınırlandıran vakiaların da itiraz niteliğinde olduğuna ilişkin bkz. Nomer, s. 29, Nr. 12.

⁷⁶ Larenz/Wolf, s. 359, Nr. 51. *Karş.* Umar, *Şerh*, s. 415; Küçük, s. 104.

⁷⁷ Rosenberg/Schwab/Gottwald, s. 611, Nr. 10; Larenz/Wolf, s. 359, Nr. 52; Neuner, s. 263, Nr. 15; Blomeyer, s. 280; Oğuzman/Barlas, s. 305, Nr. 1007; Üstündağ, s. 344; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 372; Pekcanitez, *Pekcanitez Usul*, s. 1208; Nomer, s. 29, Nr. 12; Küçük, s. 104; Yavuz, s. 639; Ercan Özler, s. 52.

⁷⁸ Larenz/Wolf, s. 360, Nr. 54; Neuner, s. 263, Nr. 17; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 372; Umar, *Şerh*, s. 415; Küçük, s. 104.

yöndeki itirazlara ifa⁷⁹, ibra⁸⁰, ifa imkânsızlığı⁸¹ örnek olarak gösterilebilir⁸².

2. İtiraz Olarak Hak Düşürücü Süre

Dava hakkı, kimi zaman asıl hak olmaksızın bulunsa da⁸³, çoğunlukla asıl hakka dayanır⁸⁴. Bunun sonucunda asıl hak sona erdiğinde talep hakkı ve artık o hakka ilişkin dava hakkı da ortadan kalkar⁸⁵. Böylece hak düşürücü süre sonunda, asıl hak sona erdiğinde dava hakkı da mevcut olmaz⁸⁶. Öyle ki dava, dava edilebilirlik noksanlığı gerekçesiyle usûlden reddedilmez; hakkın sona ermesi sebebiyle esastan reddedilir. Zira hakkın mevcut olup olmaması esası ilgilendirir⁸⁷. Burada esasa dair verilen kararın dayanağı, hakkın ortadan kalkmasının itiraz teşkil etmesidir⁸⁸.

Esas hakkı etkileyen hak düşürücü sürelerle eşya hukukundan örnek olarak, ön alım hakkının kullanılmasına ilişkin süreler verilebilir. Ön alım hakkının kullanılması için gereken üç ay ve iki yıllık süreler sona erdiğinde ön alım hakkı ortadan kalkmış olacağından (TMK m. 733, IV; m. 734, I), dava açma süresi maddî hukuka ait kabul edilir. Sürenin geçmesiyle esas hak sona erdiğinden bu durum, itiraz teşkil eder ve itiraz sebebiyle davanın esastan reddedilmesi gerekir⁸⁹. Bu hâlde, dava açma süresinin sona ermesi dava hakkını tek başına sona erdirmeyip esas hakkı da sona erdirdiğinden

⁷⁹ Blomeyer, s. 280; Üstündağ, s. 344; Umar, *Şerh*, s. 415; Görgün/Börü/Kodakoğlu, s. 264; Nomer, s. 29, Nr. 12; Küçük, s. 104. Borcun ödenmesinin hakkı sona erdiren itiraz teşkil ettiği yönünde bkz. Oğuzman/Barlas, s. 305, Nr. 1007; Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 372; Pekcanitez, *Pekcanitez Usul*, s. 1208; Yavuz, s. 639-640.

⁸⁰ Pekcanitez, *Pekcanitez Usul*, s. 1208; Küçük, s. 104; Yavuz, s. 640.

⁸¹ Üstündağ, s. 344; Umar, *Şerh*, s. 415; Pekcanitez, *Pekcanitez Usul*, s. 1208; Küçük, s. 104.

⁸² Larenz/Wolf, s. 360, Nr. 54; Neuner, s. 263, Nr. 18; Ercan Özler, s. 53.

⁸³ Menfî tespit davasında olduğu gibi (Üstündağ, s. 268; Tanrıver, s. 497).

⁸⁴ Postacioğlu, s. 180, 181; Üstündağ, s. 270; Tanrıver, s. 497.

⁸⁵ Postacioğlu, s. 181.

⁸⁶ Tekinay, s. 187; Kılıçoğlu, s. 1108.

⁸⁷ Üstündağ, s. 281. Talebin maddî hukuk bakımından ileri sürülmesindeki eksikliğin (tam olmayan talepler) esasa dair olduğu, maddî hukukta talebin ileri sürülmesinde eksiklik olmamakla beraber dava edilememesinin usûle ilişkin olduğu tartışması için bkz. Stein/Jonas/Roth, s. 127, Nr. 747. Bu hususta bkz. Özkaya Ferendeci, s. 234.

⁸⁸ Bernhard Berger/Andreas Güngerich, *Zivilprozessrecht*, Stämpfli Verlag, 2008, s. 181, Nr. 555.

⁸⁹ *Karş.* Wiczorek/Schütze/Assmann, vor § 253, s. 49, Nr. 120; Stein/Jonas/Roth, vor § 253, s. 776, Nr. 169; Köroğlu, s. 10.

dava şartı noksanlığından bahsedilmez. Bir diğer örnek olarak Türk Borçlar Kanunu'nun 39. maddesinde düzenlenen bir yıllık süre verilebilir. Her ne kadar bu sürenin dava şartı olduğu ileri sürülse de⁹⁰, taraf, bu süre içerisinde sözleşmeyle bağlı olmadığını bildirmez veya verdiği şeyi geri istemezse sözleşmeyi onamış sayılır. Bu sürenin sonunda iptal hakkı sona erer. İptal hakkı sona erdiği için sözleşmeyle bağlı olmadığına ya da verdiği şeyi geri istemeye yönelik açılan dava da esas hak ortadan kalktığı için itiraz sebebiyle reddedilir⁹¹. Aile hukukundan örnek olarak, ananın doğumdan başlayarak bir yıl içinde babalık davası açması verilebilir (TMK m. 303). Bu süre sona erdikten sonra ana babalık davası açarsa davanın esastan reddi gerekir⁹². Zira ana, sürenin sona ermesi üzerine babanın, velayetten ve soybağından kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesini artık isteyemez.

Süreye bağlı hak söz konusu olduğunda⁹³, süre sona erince esas hak ve buna bağlı olarak dava hakkı da ortadan kalkar. Esas hakkın sona ermesi, maddi hukuka ilişkin savunma sebebi olarak itiraz teşkil eder ve dava esastan reddedilir. Dolayısıyla süreye bağlı hakta dava edilebilirlik ve dava şartı tartışması yapılmaz. Burada esas hak olmadığından dava hakkı da bulunmadığından, yine bir dava şartı noksanlığı olduğu ve davanın ön inceleme aşamasında usûlden reddedilmesi gerektiği akla gelebilir. Ancak süreye bağlı hakta dava hakkının sona ermesi, esas hakkın sona ermesi sebebiyledir; yoksa dava hakkı, haktan bağımsız olarak ortadan kalkmış değildir ve tek başına davanın reddi sebebi teşkil etmez. Böylece süreye bağlı hakkın sona erdiğinin tespiti, davanın esasına girilerek yapılır.

⁹⁰ “[...] Düzenlenen bir yıllık süre hak düşürücü süredir. Kanunda belirtilen 1 yıllık hak düşürücü süre, olumsuz dava koşulu ve niteliği itibarıyla kamu düzenine ilişkindir. Bu nedenle, bir davada hak düşürücü sürenin bulunup bulunmadığının davaya bakan hakim tarafından, tarafların istemi olmasa bile res’ en göz önünde bulundurulması zorunludur.” Samsun BAM 1. HD., E. 2022/1946, K. 2022/2421, T. 12.10.2022 (Lexpera).

⁹¹ İradesi fesada uğrayan kimsenin hukuki işlem ile bağlı olmadığı, süresinde iptal hakkını kullanmazsa işleme icazet vermiş sayılacağı, süreye uyulmadığı ve bu şekilde işleme icazet verildiğini ileri süren tarafın ispat yükü taşıdığı hususunda bkz. Umar, Hak Düşüren Süre, s. 908. Bir yıllık sürenin sona ermesinin iptal hakkını ve dava hakkını ortadan kaldırdığı, hakkı sona erdiren itiraz teşkil ettiği yönünde bkz. Ercan Özler, s. 53-54.

⁹² Babanın bir yıllık sürenin (TMK m. 289/ZGB Art. 256c) sona ermesinin ardından soybağının reddi davası açması hâlinde esastan ret kararı verilmesi gerektiği hususunda bkz. Stehli, ZGB Art. 256c, Nr. 536. TMK m. 289 hükmündeki sürenin sona ermesinin itiraz niteliği açısından bkz. Ercan Özler, s. 54. TMK m. 286, 1’in Anayasa Mahkemesi tarafından iptaline ilişkin karar için bkz. AYM, E. 2023/37, K. 2023/140, T. 26.07.2023; 20.10.2023 tarihli 32345 numaralı Resmi Gazete.

⁹³ Bkz. yuk. I.

Öte yandan zamanaşımı süresinin sona ermesi, esas hakkı ya da dava hakkını etkilemez. Şöyle ki zamanaşımı hakkın kendisini sona erdirmemekle birlikte⁹⁴, zamanaşımı def’inin ileri sürülmesiyle, hakkın davayla elde edilme imkânı artık kalmamaktadır⁹⁵. Asıl olarak zamanaşımı, öğretide ifade edilenin aksine⁹⁶ ve diğer eksik borçlardan farklı olarak⁹⁷, alacaklının dava hakkını sona

⁹⁴ BSK OR I-Schulin/Vogt, Art. 63, s. 534, Nr. 6; Eren, s. 1420, Nr. 4051; Oğuzman/Öz, s. 21, Nr. 70; Postacıoğlu, s. 181; Nomer, s. 478, Nr. 211.3; Kudret Güven, “Eksik Borçlar, Temel Özellikleri ile Hüküm ve Sonuçları Üzerine İnceleme”, *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 2016, s. 51; Kılıçoğlu, s. 1106.

⁹⁵ Eren, s. 1481, Nr. 4046; Nomer, s. 481, Nr. 211.11. Zamanaşımı def’i ile alacağın devlet organları ile talep edilmesi imkânının borçlunun iradesine bırakıldığı yönünde bkz. Ayan, s. 22, 23; Ahmet Gökhan Buz, *Eksik Borçlar*, Vedat Kitapçılık, 2021, s. 132. Zamanaşımı savunmasının adli talebin esasının incelenmesine engel olduğu hususunda bkz. Meriç, s. 698-699.

⁹⁶ Zamanaşımına uğramış borcun eksik borç olduğu, def’i hakkının kullanılmasıyla dava hakkının/dava edilebilirliğinin ortadan kalktığı yönünde bkz. BSK OR I-Schulin/Vogt, Art. 63, s. 524, Nr. 5; Koller, s. 4, Nr. 2.02; Berki, s. 106; Tekinay/Burcuoğlu/Altop/Akman, s. 23-25; Postacıoğlu, s. 181; Eren, s. 1420, Nr. 4051; Bilge/Önen, s. 386; Kılıçoğlu, s. 1106, 1108-1109; Erdem, s. 354-355; Meliha Sermin Paksoy, *Zamanaşımından Feragat (TBK 160)*, On İki Levha Yayıncılık, 2012, s. 38; Buz, s. 132. Zamanaşımına uğramış borç, dava ve takip konusu yapılabilir. Ancak zamanaşımı def’i ileri sürülürse dava etkisiz bırakılır (Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 23-24, 29). “Kural olarak zamanaşımı ile bir hakkın özü veya dava hakkı sona erer. Zamanın geçmesiyle bir hak ortadan kalkıyorsa buna hak düşürücü süre (stikut-u hak süresi) denir. Hak düşürücü süre itiraz niteliğinde olduğundan mahkemelerce re’sen dikkate alınır. Buna karşılık bazı hallerde zamanın geçmesiyle hakkın özü ortadan kalkmadığı halde, dava edilerek elde edilmesi olanağı ortadan kalkar. Zamanla dava hakkının düşmesine ise zamanaşımı (müruru zaman) denilir. Zamanaşımı def’i niteliğindedir.” İBBGK., E. 2005/1, K. 2007/1, T. 19.1.2007. Ayrıca bkz. Nomer, s. 478, Nr. 211.3, dn. 1807.

⁹⁷ Eksik borçlarda kural olarak talebin dava edilebilir olmadığı hususunda bkz. Palandt/Ellenberger, § 138, s. 156, Nr. 94; Jauernig/Mansel, Heinz-Peter, *Bürgerliches Gesetzbuch*, BGB § 241, 18. Auflage, C.H. Beck, 2021, Nr. 20-22. Bu kabulün yanında Alman hukukunda dava hakkının usûle ilişkin olmakla beraber, bunun eksik borçlarda geçerli olmadığı, eksik borçlarda esastan reddin söz konusu olduğu hususunda bkz. Musielak/Voit/Foerste, vor § 253, Nr. 6. Eksik borçlar dava ve icra edilebilir olmakla beraber borçlunun savunmasını ileri sürmesiyle alacaklının lehine bir hüküm alması engellenir. Bu yönde bkz. Peter Jäggi, *Obligationenrecht* Art. 1-17, vor Art. 1, Zürcher Kommentar Band/Nr. V/1a, 3. Auflage, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1973, Nr. 74. Kumar ve bahisten doğan borçlar ile evlenme tellallığından doğan borçlara talep, dava ve cebri icra hakkı tanınmamıştır. Bu hususta bkz. Oğuzman/Öz, s. 20, Nr. 63, 66; Güven, s. 38, 54; Buz, s. 42-43, 57, 70. Aynı yönde bkz. Pekcanitez, *Pekcanitez Usûl*, s. 925; Gökhan Şahan, “Eksik Borçların İleri Sürülmesinin Hukuki Niteliği”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 8 (15), 2020, s. 416. Kumar ve bahis borcunun alacak hakkı ve dava hakkı vermediği hususunda bkz. Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 23-24, 29. Kumar ve bahis borcunun zamanaşımıyla aynı yönde değerlendirilerek dava hakkı vermediği görüşünde bkz. Bilge/Önen, s. 386. Ayrıca bkz. ve karşı. Alangoya/Yıldırım/Deren Yıldırım, s. 195-196.

erdirmez; alacak dava edilebilir olmaya devam eder⁹⁸. Çünkü zamanaşımına uğramış alacak, hâlâ talep edilebilir niteliktedir⁹⁹. Bu alacak dava konusu yapılabilmekle beraber borçlunun def'i savunmasıyla artık alacaklı lehine karar verilemez¹⁰⁰. Öyle ki borçluya tanınan kaçınma hakkıyla hakkın elde edil(e)memesi maddî hukuk tarafından temellendirildiğinden (maddî hukuka ait savunma sebebi olarak def'i ileri sürüldüğünden) dava esastan reddedilir¹⁰¹.

HMK m. 137'de dava şartlarının inceleneceğine yer verilmiş, HMK m. 142'de ön inceleme duruşması tamamlandıktan sonra¹⁰² ve tahkikate başlamadan önce hak düşürücü süreler ile zamanaşımı hakkındaki itiraz ve def'iler incelenerek karara bağlanacağı ifade edilmiştir. Kanun koyucunun ifade ettiği süreler, usûl hukukuna ilişkin süreler olmayıp maddî hukuka ilişkin sürelerdir¹⁰³. Dava şartları ve hak düşürücü sürelerin ayrı ayrı düzenlenmesinden hak düşürücü sürelerin dava şartı olmadığı, itiraz olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır¹⁰⁴. Bu hükümle aslında tahkikat aşamasında

⁹⁸ Wiczorek/Schütze/Assmann, vor § 253, s. 26, Nr. 61; s. 28, Nr. 71; Pekcanitez, *Pekcanitez Usul*, s. 925. Bu yönde bkz. ve karşı. Jauernig/Mansel, BGB § 194, Nr. 4, Nr. 22; Şahan, s. 409-410.

⁹⁹ Kılıçoğlu, s. 1106. Zamanaşımı def'i ileri sürülmesi ile talep hakkının etkisiz hale getirildiği hususunda bkz. Kocayusufpaşaoğlu, s. 48, Nr. 8; Güven, s. 51.

¹⁰⁰ Wiczorek/Schütze/Assmann, vor § 253, s. 26, Nr. 61; s. 28, Nr. 71; Palandt/Grüneberg, Einl.v.§ 241, Nr. 12, s. 264; Oğuzman/Öz, s. 21, Nr. 70.

¹⁰¹ Wiczorek/Schütze/Assmann, vor § 253, s. 26, Nr. 61; s. 28, Nr. 71. *Karşı. Pekcanitez, Pekcanitez Usûl*, s. 925; Nomer, s. 478, Nr. 211.3.

¹⁰² Ön inceleme aşaması tamamlandıktan sonra usûle ilişkin olmayan süreler bakımından karar verebilmek imkânı tanındığı hususunda bkz. Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 406. Ön inceleme aşamasının tamamlanması için hak düşürücü süre ve zamanaşımı hakkında karar verilmiş olması gerektiği hususunda bkz. Budak/Karaaslan, s. 237; Görgün/Börü/Kodakoglu, s. 278

¹⁰³ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 406; Muhammet Özekes, *Pekcanitez Usûl Medeni Usûl Hukuku*, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 1308, 1310; Direnisa, s. 231.

¹⁰⁴ “Dava şartlarının incelenip karara bağlanacağı aşama, (dosya üzerinden karara bağlanabilenler hariç) ön inceleme duruşması olduğu halde, hak düşürücü süre ve zaman aşımının incelenip karara bağlanacağı aşama, 142. maddede de açıkça belirtildiği üzere ön inceleme duruşması tamamlandıktan sonra, tahkikata başlamadan öncedir. İnceleneceği aşamanın kanun koyucu tarafından bilinçli bir şekilde buraya alındığı değerlendirilmektedir. Dolarıyla hak düşürücü süre ve zaman aşımının bir dava şartı olmadığı, işin esasına ilişkin olduğu açıktır. Bu itibarla İlk derece Mahkemesince hükmün gerekçe bölümünde isabetli olarak hak düşürücü sürenin dolmuş olduğu belirtilmiş olmasına göre, davanın hak düşürücü süre yönünden reddine karar verilmesi gerekirken, hüküm fıkrasında davanın zaman aşımı nedeniyle usulden reddine karar verilmiştir. Bu durumda Dairemizce, istinaf yoluna başvuranın sıfatına göre hükmün gerekçesindeki ve hüküm fıkrasındaki “usulden reddine” ibaresi düzeltilmemiş, sadece hüküm fıkrasındaki “zamanaşımı” ibaresinin düzeltilmesi için

ele alınması gereken konular olan hak düşürücü süreler, tahkikat aşamasına geçmeden değerlendirilmektedir¹⁰⁵. Bununla birlikte dava şartı niteliğinde olan hak düşürücü sürelerin HMK m. 137 kapsamında, esasa ilişkin hak düşürücü sürelerden önce incelenmesi mümkün olmalıdır.

SONUÇ

Hak düşürücü süre, süreye bağlı haktan farklı olarak, belirlenen süre zarfında hak sahibinin hakkı kullanmasını ya da bir işlem yapmasını gerekli kılar. Hak düşürücü sürenin itiraz teşkil ettiğini ya da dava şartı olduğunu söylemek, hak düşürücü sürenin niteliğini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Öyle ki maddî hukuktaki esas hakkın kullanılmasının hak düşürücü süreye bağlanması hâlinde, örneğin dava açma süresi gibi, sürenin sona ermesi hakkı sona erdirebilir. Esas hak ortadan kalktığından bu durum bir itiraz teşkil eder. Buna karşılık hak maddî hukukta ileri sürülebilmeye devam etmekle beraber, hak düşürücü sürenin sona ermesi hakkın dava konusu yapılmasını engelleyebilir ve dava edilebilirlik noksanlığı ortaya çıkabilir. Dava edilebilirlik dava şartı teşkil ettiğinden, hak düşürücü sürenin sona ermesi dava şartı eksikliği anlamına gelir.

İcra ve iflâs hukukunda düzenlenen dava açma sürelerinin sona ermesi halinde, esas hak ya da genel anlamda dava hakkı etkilenmeksizin, icra ve iflâs hukuku bakımından dava edilebilirliğin ortadan kalkması söz konusu olur. İtirazın iptali davasında, sıra cetveline itiraz davasında ve borçtan kurtulma davasında bu durumun örnekleri vardır.

Açıklanan bu sebeplerle, hak düşürücü sürelerin niteliği bakımından genelgeçer bir çıkarım yapmanın mümkün olmadığı, sürenin ilişkin olduğu hak veya işleme göre sürenin sona ermesinin yargılamaya etkisinin belirlenmesi gerektiği kanaatine ulaşılmıştır.

HMK 353/(1)-b.2 maddesi uyarınca yeniden hüküm tesis edilmiştir.” Ankara BAM 23. HD., E. 2022/2375, K. 2023/233, T. 8.2.2023 (Lexpera).

¹⁰⁵ Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası, s. 406.

KAYNAKÇA

- Alangoya H Y/Yıldırım M K/Deren-Yıldırım N, *Medenî Usul Hukuku Esasları*, 8. Baskı, Beta Yayınları, 2011.
- Ansay S, Ş, *Hukuk Yargılama Usulleri*, 7. Baskı, Güzel Sanatlar Matbaası, 1960.
- Arslan R/Yılmaz, E/Taşpınar Ayvaz S/Hanağası E, *Medenî Usul Hukuku*, 8. Baskı, Yetkin Yayınevi, 2022.
- Atalay Ö, “Dava Şartı”, *Ankara Barosu Dergisi*, (6), 1980, s. 686-689.
- Atalı M/Ermenek, İ/Erdoğan E, *Medenî Usûl Hukuku*, Yetkin Yayınları, 5. Baskı, 2022.
- Atalı M/Ermenek, İ/Erdoğan E, *İcra ve İflâs Hukuku*, Yetkin Yayınları, 5. Baskı, 2022.
- Ayan S, *Zamanaşımının Durması ve Zamanaşımının Kesilmesi*, Adalet Yayınevi, 2020.
- Becker Eberhard E, *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung*, 6. Auflage, Verlag C.H. Beck, 2020.
- Berger B/Güngerich, A, *Zivilprozessrecht*, Stämpfli Verlag, 2008.
- Berki Ş, “Hukukda Müddet Çeşitleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(1), 1968, s. 99-116.
- Berkin N M, *Tatbikatçılara Medenî Usul Hukuku Rehberi*, Filiz Kitabevi, 1981.
- Bilge N/Önen E, *Medeni Yargılama Hukuku*, 3. Baskı, Sevinç Matbaası, 1978.
- Blomeyer A, *Zivilprozessrecht*, Springer Verlag, 1963.
- Budak A C/Karaaslan, V, *Medenî Usul Hukuku*, 6. Baskı, Filiz Kitabevi, 2022.
- Bulut, H, *Yargıtay İçtihatları Işığında Adli Yargıda Dava Şartları*, Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Buz A G, *Eksik Borçlar*, Vedat Kitapçılık, 2021.
- Direnisa E, *Medenî Yargılamada Ön İnceleme Aşaması*, On İki Levha Yayıncılık, 2021.

- Ercan Özler M, *Medeni Usul Hukukunda Maddi Hukuka İlişkin Savunma Vasıtaları*, On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Erdem M, *Özel Hukukta Zamanaşımı*, On İki Levha Yayıncılık, 2010.
- Erdönmez G, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Eren F, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 25. Baskı, Yetkin Yayınları, 2020.
- Görgün L Ş/Börü, L/Kodakoğlu, M, *Medenî Usûl Hukuku*, 11. Baskı, Yetkin Yayınları, 2022.
- Güven K, “Eksik Borçlar, Temel Özellikleri ile Hüküm ve Sonuçları Üzerine İnceleme”, *Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 2(2), 2016, s. 37-72.
- Honsell H/Vogt N P, *Basler Kommentar, Obligationenrecht I*, 7. Auflage, Helbing Lichtenhahn Verlag, 2020 (Schulin/Vogt).
- Jäggi P, *Obligationenrecht Art. 1-17, Zürcher Kommentar Band/Nr. V/1a*, 3. Auflage, Schulthess Polygraphischer Verlag, 1973.
- Jauernig/Mansel H P, *Bürgerliches Gesetzbuch*, 18. Auflage, C.H. Beck, 2021.
- Kocayusufpaşaoğlu N, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm*, C. I, 4. Baskı, Filiz Kitabevi, 2008.
- Koller A, *Schweizerisches Obligationenrecht*, 4. Auflage, Stämpfli Verlag, 2017.
- Köroğlu A, *Medeni Usul Hukukunda Sürelere İlişkin Esaslar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Kılıçoğlu A, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 25. Baskı, Turhan Kitabevi, 2021.
- Kuru B, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, 2. Baskı, Demir Demir Yayıncılık, 2001.
- Kuru B/Aydın, B, *Medenî Usul Hukuku El Kitabı*, C. I-II, Yetkin Yayınevi, 2021.
- Kuru B, “Dava Şartları”, *Ord. Prof. Sabri Şakir Ansay’ın Hatırasına Armağan*, Ajans Türk Matbaası, 1964, s. 109-147.
- Küçük A T, *Vakıaların Toplanması Açısından Teksif İlkesi*, On İki Levha

- Yayıcılık, 2021.
- Larenz K/Wolf M, *Allgemeiner Teil Des Bürgerlichen Rechts*, C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1997.
- Lehmann H, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*, Walter de Gruyter&Co., 1949.
- Martin R, *Prozessvoraussetzungen und Revision*, Heymanns Verlag, 1974.
- Meier I, *Schweizerisches Zivilprozessrecht*, Schulthess Juristische Medien, 2010.
- Meriç N, "Zamanaşımı Def'ine İlişkin Bazı Medeni Yargılama Hukuku Meseleleri", *Halûk Konuralp Anısına Armağan*, C. I, Yetkin Yayınları, 2009.
- Musielak H J/Voit W, *Zivilprozessordnung*, 20. Auflage, Verlag Franz Vahlen, 2023 (Foerste).
- Muşul T, *İcra ve İflâs Hukuku*, C. I-II, 6. Baskı, Adalet Yayınevi, 2013.
- Neuner J, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, 12. Auflage, C.H.Beck Verlag, 2020.
- Nomer H N, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 18. Baskı, Beta Basım, 2021.
- Nomer H N/Ergüne S, *Eşya Hukuku*, 6. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Oğuzman K/Öz T, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, C. I, 19. Baskı, Vedat Kitapçılık, 2021.
- Oğuzman K/Barlas N, *Medenî Hukuk, Giriş, Kaynaklar, Temel Kavramlar*, 27. Baskı, Vedat Kitapçılık, 2021.
- Özekes M, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Özekes M, "Muaccel Olmayan Alacak için Açılan Dava Usûlü mü Esası mı İlgilendirir? Yargıtay'ın Konuyla İlgili Çok Yeni Bir İBK Üzerine Kısa Değerlendirme, <<https://www.hukukihaber.net/muaccel-olmayan-alacak-icin-acilan-dava-uslu-mu-esasi-mi-ilgilendirir-yargitayin-konuyla-ilgili-cok-yeni-bir-ibk-uzerine-kisa-degerlendirme>>, Erişim Tarihi 22 Kasım 2022.
- Özkaya-Ferendeci H Ö, "Dava Edilebilirlik Konusuna Genel Bir Bakış", *MÜHF-HAD*, 16(1-2), s. 233-246.
- Paksoy M S, *Zamanaşımından Feragat (TBK 160)*, On İki Levha Yayıncılık, 2012.
- Palandt/Ellenberger J, *Bürgerliches Gesetzbuch*, 79. Auflage, Verlag C.H. Beck, 2020.
- Palandt/Grüneberg C, *Bürgerliches Gesetzbuch*, 79. Auflage, Verlag C.H. Beck, 2020.
- Pekcanitez H, *Pekcanitez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, 15. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Postacıoğlu İ, E, *Medeni Usul Hukuku Dersleri*, 6. Baskı, Sulhi Garan Matbaası, 1975.
- Preibisch W, *Aussergerichtliche Vorverfahren in Streitigkeiten der Zivilgerichtsbarkeit*, Dunckel Humboldt, 1982.
- Rosenberg L/Schwab, K H/Gottwald, P, *Zivilprozessrecht*, C.H. Beck Verlag, 2018.
- Schaller J M, *Einwendungen und Einreden im schweizerischen Schuldrecht*, Dike Verlag, 2010.
- Spühler K/Tenchio L/Infanger D, *Basler Kommentar, Schweizerische Zivilprozessordnung*, 3. Auflage, Helbing Lichtenhahn Verlag, 2017 (Benn, Art. 142; Willisegger, Art. 220).
- Stein F/Jonas M, *Kommentar zur Zivilprozessordnung*, 23. Auflage, Band 3, Mohr Siebeck, 2016.
- Stehli C, *ZGB Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, 4. Auflage, Orell Füssli Verlag, 2021.
- Şahan G, "Eksik Borçların İleri Sürülmesinin Hukuki Niteliği", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 8 (15), 2020, s. 401-421.
- Tanrıver S, *Medenî Usûl Hukuku*, C. I, 3. Baskı, Yetkin Yayınevi, 2021.
- Tekinay S S, *Medenî Hukukun Genel Esasları ve Gerçek Kişiler Hukuku*, 6. Baskı, Filiz Kitabevi, 1992.

- Tekinay S S/Akman S/Burcuoğlu H/Altop A, *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, 1993.
- Umar B, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, 2. Baskı, Yetkin Yayınları, 2014 (Şerh).
- Umar B, “Hak Düşüren Süreye Uyulup Uyulmadığı Konusunda İsbat Yükünü Taşıyan Taraf”, *İÜHF*, 30 (3-4), 1964, s. 897-914 (Hak Düşüren Süre).
- Üstündağ S, *Medeni Yargılama Hukuku*, C. I-II, 7. Baskı, Nesil Matbaacılık, 2000.
- Vollkommer M, “Begründet die Dreiwochenfrist des § 3 des Kündigungsschutzgesetzes eine besondere Prozessvoraussetzung oder ist sie eine materiellrechtliche Frist? Ein Betrag zur Lehre von den Klagefristen”, *AcP*, 1962/4, 161, s. 332-356.
- Wieczorek B/Schütze RA/Assmann D, *Zivilprozessordnung und Nebengesetze*, 4. Auflage, Viertar Band, §§253-299a, Walter de Gruyter, 2013.
- Yavuz N, “Hukuk Davalarında, Davalının Savunma Vasıtaları”, *Adalet Dergisi*, (5-6), 1975, s. 638-650.
- Yılmaz E, “Hukuk Muhakemeleri Kanununda Süreler”, *Prof. Dr. Aydın Zevkliler’e Armağan, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 8, 2013, s. 3167-3190.